

Diskursanalyse

DISKURSANALYSE AF AVISARTIKLER

Af Claus Nielsen og Inger Marie Keld

Introduktion

En af avisernes fremmeste opgaver er at informere læsere (og dermed borgere) om nyheder og om hvad der foregår i den løbende samfundsdebat. Principielt skal den enkelte journalist forholde sig neutralt og videreformidle informationer og andres synspunkter. Journalisterne er imidlertid (og naturligvis) nødt til at formidle i det sprog der foreligger, og det sprog er ikke neutralt. Man er nødt til at bruge ord og vendinger der allerede rummer konnotationer og betydninger. Desuden skriver man når man behandler forskellige emner, inden for forskellige *diskurser*. Fx formulerer man sig om sundhed inden for en allerede fastlagt sundhedsdiskurs. Endvidere foregår der (ikke mindst politisk) diskursive kampe hvor man kæmper om hvilken sprogbrug der skal bruges om forskellige emner. Var skuddrabene i København i februar 2015 terror eller ej? Svaret på dette afgiver forskellige handlemuligheder for det danske samfund.

Mål

Diskursforløbet vil kort introducere til diskursteori og diskursbegrebet (bilag 1), det vil give forskellige analysebegreber, og det vil pege på hvilke begreber fra stilistikken, retorikken og argumentationsanalysen der kan suppleres med. Forløbet rummer desuden et forslag til en konkret gennemgang og opgave. Endvidere rummer forløbet en konkret diskursanalyse til inspiration (bilag 2).

Forløbets overordnede mål er at bevidstgøre om hvilken betydning det har når forskellige diskurser anvendes inden for forskellige områder. Det vil sige at en ren sproglig bevidstgørelse er i fokus og en bevidstgørelse om at sproget aldrig (eller stort set aldrig) er neutralt.

Forløbet inddrager elementer fra det sproglige og det mediemæssige stofområde.

Følgende læreplansmål indbefattes af forløbet:

- demonstrere indblik i sprogets funktion og variation, herunder dets samspil med kultur og samfund
- analysere og vurdere primært ikke-fiktive tekster i alle medier
- analysere og vurdere teksters kommunikative betydning samt mediets rolle i kommunikationen

- sprogiagttagelse, herunder grammatik og stilistik
- argumentationsanalyse
- retorisk analyse
- kommunikationsanalyse.

Forslag til opbygning af forløbet

1. Intro til diskurser og diskursteori

Man kan starte med at introducere til diskurser og diskursteori. Man kan evt. informere om Foucault og nogle af hans konkrete diskursanalyser (om fx galskab, fængselsvæsen, seksualitet). Bilag 1 rummer en kort introduktion til diskurser og diskursanalyse.

2. Intro til diskursanalysebegreber

Der introduceres til en håndfuld centrale begreber der skal bruges i de konkrete analyser. (Se side 3-7)

3. Konkrete diskursanalyser

Der fremlægges og gennemgås konkrete "eksemplariske" analyser. Man kan her gennemgå analysen om sundhedsdiskurs i bilag 2. Et forslag er at man kan tage udgangspunkt i den artikel der analyseres (kan findes på Infomedia) og derefter gennemgå analysen med henblik på at vise anvendelsen af begreber til diskursanalyse. (se side 14-17)

4. Kampen om diskurser

På en række områder – ikke mindst inden for politik og reklamer – foregår der en diskursiv kamp. Det er ofte en kamp der får direkte betydning fx inden for den politiske debat og i lovgivningen. Det kan være en ide at finde eksempler på ordvalg fra den diskursive kamp. Eksempler kan være: "Ældrebyrde", "Tryghedsgaranti", "cafépenge" m.v. Eksempler vil kunne findes i interview med politikere, i læserbreve og debatindlæg m.m. Man vil også kunne finde eksempler i reklamer.

5. Diskursanalyse på klassen

Det konkrete opgaveforslag (side 8-10) tager udgangspunkt i flygtningedebatten. Vi regner med at det er et emne der i efteråret (og sikkert også længere ud i fremtiden) afgiver artikler i forskellige aviser således at det ikke vil være vanskeligt at finde materiale.

6. Fremlæggelser

Diskursanalyserne vil kunne fremlægges på klassen i forskellig form. Vi vil foreslå at fremlæggelserne rummer citater fra de tekster der analyseres således at analyserne bliver konkrete og tekstnære.

Diskursanalyse til læreren

Arbejdet med diskurser og diskursanalyse kan godt virke vanskeligt, idet man skal kunne se på dagligsproget og elementer i sproget ud fra historisk og samfundsfaglig viden. Det er derfor vigtigt med en grundig introduktion til diskursteori og diskursanalyse. Det er endvidere vigtigt med relativt få analysebegreber der gør en konkret analyse håndterlig. I det følgende vil vi give en sådan introduktion, og vi vil endvidere henvise til litteratur på området.

Man kan evt. stimulere forforståelsen ved at informere om Michel Foucault og nogle af hans konkrete diskursanalyser (om fx galskab, fængselsvæsen, seksualitet). Man kan som optakt til læsning af den eksemplariske diskursanalyse af materiale om fedme vise klip fra modelverdenen eller andre kendte mainstreampersoner der er meget tynde. Og man kan lave en indledende repræsentativ diskursanalyse sammen med klassen, før man går i gang med aviserne. Man kan også lade sig inspirere af litteraturlisten.

BEGREBER TIL DISKURSANALYSE

Begreberne uddybes og konkretiseres i analysen side 14-17.

En **diskursanalyse** vil bygge på en række begreber fra diskursteoriene, som vil blive ridset op og defineret nedenfor. Desuden vil begreber fra stilistikken, retorikken, argumentationsanalysen og sproghandlingsteorien være relevante og nødvendige i en uddybende analyse. Disse begreber vil kort blive nævnt men i øvrigt forudsættes kendt.

Diskurs: Udtrykket kommer fra fransk *discours* 'tale, samtale' af latin *discursus*.

En diskurs er en bestemt måde at italesætte et emne på, og man kan sige at det er et bestemt tankesæt der omgiver emnet. Inden for en diskurs har man et bestemt perspektiv på et givet emne, og de ord og begreber man bruger ses i dette perspektiv. Man kan tale om en liberalistisk diskurs, en arbejderklassediskurs, en feministisk diskurs, en forretningsdiskurs osv.

Nodalpunkt: Nøgleord i en tekst der vælges som udgangspunkt for en diskursanalyse, fx "fedme", "rygning", "sundhed", "flygtninge".

Ækvivalenskæde: En kæde af ord og udtryk der i en tekst samlet set giver nodalpunktet en ensartet værdiladet betydning. I artiklen "Vi er nødt til at anerkende, at alle kroppe er gode"¹ kan man tage udgangspunkt i nodalpunktet 'fedme'. I artiklen kan man se en ækvivalenskæde gennem ord og udtryk som 'kropshad', 'selvforskyldt', 'skamme sig', 'usund', 'en farlig kage', 'fede idiot', 'et tabu i Danmark', 'dum og doven'. Nodalpunkt og ækvivalenskæde danner tilsammen en negativt ladet fedmediskurs. I samme tekst kan man se en antagonistisk (modsat) diskurs gennem ord og udtryk som 'et positivt syn på deres krop', 'kropspositive aktivister', 'dekonstruere mediebilledet af ... skønhedsideal'.

---

¹ *Information*, 25. juli 2015

Diskursiv kamp med antagonismepar: I den samfundsmæssige kontekst (i den sociale praksis) foregår der en *diskursiv kamp*. Det vil sige en kamp om hvilke ord, begreber og betegnelser der bliver de dominerende og dermed del af den herskende diskurs. Et oplagt eksempel på dette er spørgsmålet om hvordan vi skal betegne personer der kommer til Danmark. Er det indvandrere, flygtninge, asylansøgere, fremmede, nydanskere, perkere eller ...? Der er ikke et neutralt ord, og dermed vil enhver betegnelse implicere nogle konnotationer der videre kan være grundlag for politisk handling.

Den diskursive kamp kan bl.a. belyses ud fra en række antagonismepar:

- **Oppe – nede:** Et modsætningspar i et samfundshierarkisk perspektiv. Fx den liberalistiske diskurs over for arbejderklassens diskurs.
- **Ude – inde:** Et modsætningspar mellem at være 'ingroup' eller 'outgroup' i forhold til en majoritet. Fx sundhedsdiskursen som i nutiden er herskende i samfundet.
- **Før – efter:** Et tidsligt modsætningspar. Fx at hvid og bleg hud i den borgerlige periode blev forbundet med noget positivt (man var ikke en fattig markarbejder), mens det at være brun overvejende italesættes positivt i nutiden.
- **Andre** mulige antagonismepar der udspringer af konteksten

Hegemoni: Herskende diskurs

Flydende betegner: Plusord i ækvivalenskæden der i sig selv er tomt, og som først får sin reelle betydning i den konkrete ækvivalenskæde. Ordet er et alment accepteret positivt ord der kan knyttes til mange diskurser, fordi de erfaringsmæssigt virker i sig selv. Derfor kan konkurrerende diskurser indeholde den samme flydende betegner – deraf navnet. Ordet er samtidig tilpas abstrakt til at det let kan bruges i flere diskurser. Det kan være ord som frihed, ligestilling, demokrati, normal, anerkendt, retfærdig, lighed, sund, naturlig, vækst, forandring, hjælpsomhed, humanisme, tolerance. Fx kan udtrykket 'frihed' være en flydende betegner i både en sundhedsdiskurs og dens antagonistiske fedmediskurs: I sundhedsdiskursen fordi sund levevis kan forbindes med *frihed* fra tyngde og sygdom, og i en fedmediskurs fordi idéen om *frihed* kan knyttes til at følge sin lyst til mad og oprør mod selvkontrol og samfundets normer. Alle vil nok sige at de går ind for frihed, og begrebet vil kunne findes i forskellige diskurser, fx også politiske. Det er først når man er konkret og forklarer hvad man mener med frihed at begrebet får reel betydning.²

---

² Se Hans-Jørgen Schanz 2012 for en interessant analyse af begrebet "frihed".

Faircloughs tredimensionelle model

Norman Faircloughs diskursteori lægger særligt vægt på samspillet mellem diskurser og den samfundsmæssige kontekst. Han er inspireret af marxismen. Modellen er anvendelig som konkret analyseredskab når man skal analysere en given tekst og dens anvendelse af diskurs(er).

Tekst: Den konkrete tekst vi analyserer. Vi kan her kigge på hvordan teksten er udformet, og vi kan inddrage elementer fra diskursanalyse, grammatisk analyse, stilistik, retorik og argumentationsanalyse til at påvise den *diskursive praksis* (se nedenfor) teksten er gennemstrømmet af.

Diskursiv praksis: Vi ser på den tekst der er produceret. Her er det vigtigt at kigge på hvilken *genre* den pågældende artikel tilhører: er det en nyhedsartikel, et interview, en baggrundsartikel, en leder, en reklame, en rubrik eller andet? Det er vigtigt at fastslå genren idet den enkelte genre sætter nogle rammer for hvad skribenten kan skrive. Samtidig har læseren nogle genreforventninger som er medvirkende til at skabe den enkelte artikels betydning. Fx rummer en leder holdninger hvilket vil afspejle sig i en holdningspræget sprogbrug. En baggrundsartikel vil have et mere neutralt og beskrivende sprog der ikke vil rumme ord og formuleringer man vil møde i en sensationspræget nyhedsartikel.

Endvidere undersøger vi de eksisterende *diskurser* teksten formidler/ italesætter. Vi undersøger altså hvordan teksten trækker på allerede eksisterende diskurser. Det vil her være vigtigt med et vist kendskab til eksisterende diskurser. Hvad rummer sundhedsdiskursen, hvad er en liberalistisk diskurs eller en arbejderklassediskurs osv.? Det er fx vigtigt for at forstå betydningen af at Lars Løkke i sin nytårstale 2011 brugte ordet 'solidaritet' og dermed trak på en arbejderklassediskurs.

Og vi ser på forholdet mellem den producerede tekst og den modtagelse den får og hvordan den fortolkes og forstås af modtagerne.

Social praksis: En tekst er altid en del af en større kontekst. Denne kontekst er bl.a. det samfund og den tid (historie) teksten er en del af. Det vil sige at en given diskurs påvirkes af politiske kræfter og af samfundsmæssige kræfter i bred forstand. Diskursive praksisser kan være med til at konstruere den måde vi ser og oplever verden på (verdensbilleder). Og diskurserne kan skabe sociale relationer og magtrelationer. Diskurser kan være med til at påvirke verden og dermed være med til at skabe nye former for politik. Når man fx i dansk politik taler om 'ældrebyrde'

og 'ældrebombe', skaber man en negativ diskurs der signalerer at ældre mennesker er et problem, og det åbner videre for at man kan skære på ældreområdet.

Socialkonstruktionisme: En række psykologiske teorier, hvor man gør op med synet på mennesket som en afgrænset enhed med en selvstændig indre verden. Man gør op med Jean Piagets strukturalistiske teori om kognitive skemaer som indre mentale strukturer og med Sigmund Freuds psykoanalytiske teori om personligheden som en indre fast kerne eller struktur. Socialkonstruktionismen beskæftiger sig med hvordan holdninger og identitet udvikles gennem samspil med andre.

Ifølge Fairclough er der en stadig vekselvirkning mellem diskurser og den sociale verden. Holdninger, tanker og identiteter konstitueres socialt og er samtidig konstituerende for det sociale (jf. Faircloughs sociale praksis).

I socialkonstruktionismen er holdninger og identitet ikke-stabile. Mennesket vil vedvarende modtage, bruge og medvirke til ændring af eksisterende diskurser i sit syn på verden og sig selv. Mennesket vil i høj grad gøre det i gruppesammenhænge. Og sociale grupper vil igen være farvede af de herskende diskurser i den pågældende historiske periode og kultur.

BEGREBER FRA ANDRE SPROGLIGE OMRÅDER

Retoriske virkemidler: Komposition, appelformerne etos, logos og patos m.m.

Stilistiske virkemidler:

TROPER/billedsprog, herunder metafor, sammenligning, besjæling, ironi.

FIGURER, herunder gentagelser (fx anafor), antiteser (fx modsætning, paradoks), dramatiske figurer (fx retorisk spørgsmål) m.m.

SEMANTISK SKEMA: En række ord (ofte metaforer) med fælles betydning der kan samles under et overbegreb. Overbegrebet og hele det semantiske skema kan indgå i en ækvivalenskæde.

Konnotation: Vigtig arbejdsmetode til at afdække, udvide og uddybe betydningen i metaforer, semantisk skema og ord og udtryk i en ækvivalenskæde.

Argumentationsanalyse: Påstand, belæg, hjemmel/underliggende belæg, rygdækning, gendrivelse, styrkemarkører, ordvalgsargument (fx newspeak) autoritetsargument (ekspertargument), generalisering, stråmand, postulat m.m.

Sproghandlinger: Selvfremstillende, informerende, regulerende m.m.

Intertekstualitet: Dele af en tekst (skreven tekst, film, reklame etc.) findes ordret eller med tydelig reference til teksten i en ny tekst. Intertekstualitet er synlig for den der kender begge tekster.

Diskursanalyse i klassen

FLYGTNINGESPØRGSMÅLET I AVISEN

Danmark er igennem de sidste årtier i stigende grad på vej til at blive et multikulturelt samfund, og det har ført til en løbende debat i alle medier og i samfundet. Hermed er der åbnet for nye diskursive kampe.

Derfor kan det være interessant at undersøge hvad der egentlig er på spil i diskursen om den danske majoritetskultur set i forhold til diskursen om minoritetskulturerne.

En diskursanalyse af Danmark som multikulturelt samfund kan forme sig som en nærmere undersøgelse af ord og udtryk der anvendes om Danmark, danskere og danskhed set i forhold til ord og udtryk om herboende ikke danske kulturer, befolkningsgrupper og værdier – og til at se på antagonistiske diskurser inden for dette felt.

Opgaverne nedenfor lægger op til en undersøgelse af diskurser om Danmark som multikulturelt land. Feltet indsnævres til Danmarks forhold til flygtninge, og opgaverne vil tage afsæt i nodalpunktet 'flygtninge'.

Opgaverne kan tilpasses andre nodalpunkter indenfor emnet "Flygtninge" eller helt andre emner og nodalpunkter med udgangspunkt i avisen.

OPGAVER

I skal først bruge 15-30 minutter på at indsamle materiale og skabe overblik.

- A. En diskursanalyse forudsætter et tilpas stort sammenligningsmateriale. Derfor skal I indledende lave en søgning og indsamling af stof fra flere aviser ud fra et nodalpunkt. Vi vælger nodalpunktet 'flygtninge'. Prøv at skimme flere forskellige aviser over flere dage ved at læse rubrik og manchete for at se om indholdet behandler nodalpunktet. For at stoffet skal være så dækkende som muligt er det også vigtigt at søgningen spredt sig over så mange artikelgenrer som muligt (nyhedsartikel, interview, leder, læserbrev, baggrundsartikel, 'Case'-artikel, analytiske artikler, kommentarer, klummer etc.). Gem det materiale I har fundet.

- B. Prøv nu at gruppere det stof I har fundet i nogle underkategorier. Det kan fx være flygtninge i DK, flygtningestrømmen til Europa, politisk debat om flygtninge og andet.

Begynd nu en indledende undersøgelse af *sproget om flygtninge* i det samlede materiale ved at fokusere på alle de overskrifter (rubrikker) og evt. manchetter I har i materialet.

1. Er der ord og udtryk der går igen?
2. Er der særligt karakteristiske plusord/minusord?
3. Er der tydelige antagonismepar (inde/ude, før/nu, oppe/nede, politisk for/imod)
4. Er nogle af jeres iagttagelser særligt udbredte inden for nogle af de underkategorier I fandt frem til under B.?
5. Er nogle af jeres iagttagelser særligt udbredte i bestemte aviser eller i bestemte avisgenrer?

Det er nu tid til at indsnævre jeres felt. Hvis materialet er for stort, er det vigtigt at udvælge anvendeligt materiale, hvor I kan se mulighed for at finde ækvivalenskæder og gerne antagonistiske diskurser.

I kan udvælge:

- én underkategori (se opgave B. ovenfor)
- to aviser over en periode
- to artikler der indeholder modsatte holdninger til samme spørgsmål
- en bestemt genre i flere aviser
- andet

Begynd nu på en mere dybdegående analyse af det materiale I har udvalgt. Her skal I bruge begreber fra diskursanalyse s. 3-7, og I skal for at komme nok i dybden supplere med begreber fra andre sproglige emner som I har arbejdet med i klassen. Se "Begreber fra andre sproglige områder" s. 6.

Indled med at se på den **diskursive praksis**

Diskursanalyse

- 1) Få først en fornemmelse af den *diskursive praksis* ved at undersøge hvilke *genrer* jeres materiale er skrevet i. Hvad siger det om afsenderen og modtageren?
- 2) Undersøg dernæst *nodalpunktet* 'flygtninge' og find ord og udtryk til en eller flere *ækvivalenskæder*.
- 3) Er der *antagonistiske ækvivalenskæder*? Bygger de på oppe-nede/ude-inde/før-efter eller andre *antagonismepar*?
- 4) Er der sammenhæng mellem ækvivalenskæderne og den tekstens *genre* og den avis den er trykt i?
- 5) Er der *flydende betegnelser*?
- 6) Hvis der er ord og udtryk der bliver gentaget mange gange i forhold til beslægtede eller modsatte ord og udtryk, kan det være en god idé at tælle gentagelserne op og tolke på betydningen af det.

På baggrund af den indledende undersøgelse af den diskursive praksis: genre, avis og diskurser skal I nu undersøge den måde **teksten** fremstiller den/de centrale diskurser.

Argumentationsanalyse

1. Argumenteres der med *påstande, belæg, rygdækning* og *gendrivelse*?
2. Er der *styrkemarkører*, og hvordan virker de?
3. Hvad er det *underliggende belæg* (hjemmel)?
4. Er der *postulater, stråmænd* – usaglig argumentation?
5. Hvilken vægt har *minusord* eller *plusord*?
6. Hvordan står argumentationsmåden i forhold til de *diskurser* der er i teksten og *genren*?

Retorisk analyse

1. Er der noget påfaldende i den måde diskursen præsenteres på og den måde teksten er bygget op på (*kompositionen*)?
2. Er der særlige *appelformer* der understøtter en diskurs?

Stilistisk analyse

1. Er der i forbindelse med de valgte ækvivalenskæder særligt fremtrædende *metaforer* eller andet *billedsprog*? Er der et *semantisk skema* som forstærker et billedsprog omkring en ækvivalenskæde?
2. **Konnoter** på metaforer, semantisk skema og ord og udtryk i ækvivalenskæder. Dette er en meget vigtig del af analysen for at uddybe betydningen af diskursers ordvalg.

Den sociale praksis skal nu inddrages for at se på forholdet mellem diskurs og magt.

1. Hvad er forholdet mellem de diskurser og ækvivalenskæder I har analyseret og den sociale kontekst teksten er skrevet i?
  - Er der særlige historiske forhold på spil?
  - Er der særlige politiske forhold på spil?
  - Er der samfundsøkonomiske forhold på spil?
  - Er der kulturelle forhold på spil?
  - Er der tokulturelle forhold på spil?
  - Er der forbrugsmæssige forhold på spil?
  - Er der modestrømninger i spil?
2. Hvad fortæller de antagonistiske ækvivalenskæder om eventuelle konflikter i samfundet og om sammenhæng mellem diskurserne, konkrete handlinger, lovgivning, organisationer, foreninger, grupper etc.?
3. Diskuter på baggrund af hele analysen i hvor høj grad vi lader os forføre af sproget og diskurser i dagliglivet.

BILAG 1

Kort intro til diskurser

Populært sagt kan man sige at de ord de fleste bruger mest i samfundet er normdannende og dermed magtfulde.

Den franske filosof Michel Foucault har skrevet en særlig type historiebøger hvor han har forfulgt et emne gennem flere historiske perioder, fx *Galskabens historie* (1961), *Overvågning og straf* (1975), *Seksualitetens historie 1-3* (1976, 1984). Foucault baserer sine teorier på empiriske undersøgelser af diverse tekster (love, debatindlæg, breve etc.). Undersøgelserne viser at der er en tæt sammenhæng mellem den dominerende måde et givet felt, fx galskab, beskrives på og den sociale praksis der udvikler sig. Den dominerende måde at omtale og beskrive et felt på er det Foucault kalder *diskurser*.

Sprog og magt

En vigtig pointe hos Foucault er at diskurser er forbundet med *magt*. Diskurserne har magt og producerer magt i og med at de bruges. Diskurser er det sprog man benytter i en bestemt historisk og samfundsmæssig kontekst – og alle deltager. Herved opstår der en *diskursiv praksis* i og med at tekster produceres af afsendere og bruges af modtagere. Derfor kan magten ikke kun tilskrives bestemte personer eller instanser i samfundet der har den udøvende magt. Det er klart at den teoretiske viden om diskursers store betydning kan føre til en øget udnyttelse af denne viden, fx med fænomenet spindoktorer, som er blevet udbredt i det senmoderne samfund. Men selv om nutidens spindoktorer bevidst producerer sprog med henblik på at manipulere med modtageren, ligger magten ikke hos den enkelte spindoktor eller det politiske parti han er ansat af. Spin formidles gennem medierne, den gentages og diskuteres i sammenhænge i kulturen som helhed, og alle der reproducerer sproget, reproducerer magten – også selv om de ikke er bevidste om det. Fx indgik ordet 'løftebrud' om Helle Thorning Schmidts regering fra valget i 2011 igen og igen i medierne. Ordet var lanceret som spin af oppositionen, og pressen reproducerede i stort omfang. På kort tid var befolkningen indforstået med dette spin, måske uden at vide hvorfra det kom og hvorfor. Det var blevet en almen 'sandhed' man snakkede om. I dette tilfælde var oppositionen lykkedes med at påvirke diskursen om regeringen. Diskurser skabes ikke (kun) bevidst af enkeltstående personer med magt. Diskurser skabes løbende i samfundsudviklingen fra forskellige positioner. Diskurserne afspejler herskende idéer, viden og interesser – og der er inden for et felt modstridende diskurser. Ernesto Laclau og Chantal Mouffes taler i forlængelse af Foucaults teori om en evig *diskursiv kamp* da sproget er levende, konstant arbejder, og da meninger strides. En diskurs vil til stadighed møde grænsefladen til en *antagonistisk diskurs* (modsat diskurs) og beslægtede diskurser, og i kontakten med andre diskurser vil den med tiden omformes.

Diskurser kommer og går - og nogle dominerer

Foucaults fortjeneste var at vise hvad der gjorde nye dominerende diskurser mulige, fx da liberalismen i anden halvdel af 1700-tallet voksede frem. Borgerskabet (handlende, embedsmænd m.m.) blev stadig stærkere og ønskede indflydelse på bekostning af adelen. Som idemæssig baggrund lå oplysningstidens tanker. I Amerika udformedes Den amerikanske

uafhængighedserklæring (1776), og heri hedder det bl.a. at alle mennesker er skabt lige, og at mennesket har nogle umistelige rettigheder som "liv, frihed og stræben efter lykke". I den franske menneskerettighedserklæring fra 1789 hedder det parallelt at mennesker fødes og forbliver frie og lige i rettigheder. Og det hedder at mennesket har nogle naturlige og umistelige rettigheder. Det er bl.a. frihed og ejendomsret. I den danske grundlov fra 1849 hedder det at ejendomsretten er ukrænkelig. Dette tankekompleks fra anden halvdel af 1700-tallet resulterede i liberalismen. Hermed skabes en ny diskurs hvor begreber som frihed, lighed, stræben efter egen lykke og ejendomsret er centrale. Før midten af 1700-tallet kunne man ikke forestille sig begreber som frihed, lighed og ukrænkelig ejendomsret. Oplysningstanker og liberalismen skabte *mulighedsbetingelserne* for disse begreber og denne diskurs. Med arbejderklassens fremvækst i løbet af 1800-tallet skabes en ny modsatrettet diskurs. Man kan kalde den en arbejderklassediskurs eller socialistisk diskurs. Her er begreber som solidaritet og fællesskab centrale.

I dag ser man at socialdemokratiet i nogen grad har andel i diskursen om liberalisme (fx med udtryk som 'fri konkurrence', 'udbud', 'privatisering') og privat ejendomsret (middelklassens ønske om privat bolig). Samtidig kunne man i Lars Løkke Rasmussens nytårstale 2011 opleve at han greb til en arbejderklassediskurs. Dette skete bl.a. ved en markant brug af begrebet solidaritet og en henvisning til at han selv var vokset op i en andelsboligforening. Dette diskursive greb kunne i talen tage sig ud som en måde at vinde velvilje over for forslaget om at afskaffe efterlønnen, som blev lanceret/præsenteret i talen. Der foregår således til stadighed en diskursiv kamp. I denne kamp kan politiske partier bevidst bruge udtryk fra diskurser de umiddelbart ikke deler, som det er tilfældet når Lars Løkke bruger begrebet "solidaritet". Man kan sige at skred i diskurser bl.a. sker ved denne form for *intertekstualitet*.

Foucaults filosofi er en opfordring til altid at se kritisk på det herskende sprog om verden i en given kontekst. En dominerende diskurs er ikke sandheden om verden men en konstruktion gennem sproget der er gjort 'naturlig' via regelmæssige gentagelser. Gentagelsen foretages af dem der bevidst og ikke-bevidst har en interesse i at fastholde denne 'sandhed', dvs. dem der fører sproget. De kender ikke hinanden fysisk, men de taler inden for samme diskurs.

Diskurser påvirker menneskers relationer

Ud over at beskrive verden sætter diskurser individer og grupper i forskellige positioner i forhold til hinanden. Foucault taler om *subjektiveringsmuligheder*.

Med borgerskabets position i samfundet opstår muligheden for at have en hjemmegående hustru der mest er 'til pynt', mens kogekoner, barneplejersker og hushjælp ansættes til at gøre det praktiske arbejde. Psykoanalysens fader Sigmund Freud modtager en række af disse borgerlige kvinder i sin klinik og observerer nogle karakteristiske symptomer, som indgår i hans neuroseteori fra omkring år 1900 med betegnelsen 'hysteri'. Sygdomsbetegnelsen bragte kvinderne i en bestemt position i forhold til læger, psykiatere og psykoanalytikere, nemlig som patienter i forhold til lægerne der var eksperter i deres lidelser. Er man én gang placeret i en position som 'hysteriker' er der bestemte muligheder og begrænsninger i forhold til livet, lægen, familien, ægtefællen og samfundet etc. Lægen (og det system han er en del af) har som

eksperten den sproglige magt og dermed den egentlige magt. Subjektiviseringsmuligheden som skabes gennem sproget og praktiseres ud fra sproget sætter hysterikeren i et modsætningsforhold til lægen der har definitionsmagten. Lægens sprog er magtens sprog. Lægens diskurs er den *hegemoniske diskurs* (overlegne/herskende diskurs). Lægen er subjekt og hysterikeren er objekt i den sociale praksis. Over for denne praksis er det svært at komme igennem med en alternativ diskursiv praksis.

Også i dag vil der være dominerende diskurser som placerer bestemte individer og grupper i bestemte positioner i forhold til hinanden.

Sundhedsdiskursen som eksempel på en herskende diskurs i nutiden

Man taler om en dominerende sundhedsdiskurs i det senmoderne samfund som positionerer de såkaldt 'sunde' i forhold til de såkaldt 'usunde'. Tænk på emner som løb, rygning, træning, mad, livsstil, fedme, depression, stress etc. der alle kan ses ud fra et sund-usund-perspektiv. Lovgivning, bøger, artikler, tv-udsendelser, samtaler mellem mennesker m.m. vedligeholder og udbygger denne diskurs, der har magt og producerer magt. Og den opfattes som 'sand' i og med at den er *hegemonisk*. Derfor kan det undre en nutidig seer dybt at møde en rygende Karen Blixen i et tv-interview fra 1960'erne. Alle, der er optaget af at leve op til sundhedsidealet eller føler sig hæmmet af det, er med til at reproducere diskursens magt. Hvis man ser isoleret på fedmedebatten som en del af en sundhedsdiskurs, vil man få øje på at sprogbrug om fedme i nutiden forbindes med manglende sundhed. Det er så grelt at man i USA har udtrykket "fat shaming" (mobning af fede mennesker/fedmeudskamning). En overvægtig amerikansk supermodel Tess Holliday og hjemmesiden Reddix³ tager kampen op mod "fat shaming". Tess Holliday taler imod stigmatisering af den overvægtige krop og har lanceret begrebet "kropspositiv aktivisme". Her ses et eksempel på en *diskursiv kamp*, hvor der skal arbejdes intensivt med at italesætte en *antagonistisk diskurs* som går imod den *hegemoniske diskurs*. Kropspositive aktivister er en stigende global bevægelse, som ikke bare skriver, men som også i hverdagslivet kæmper for lige vilkår for alle kroppe.

Eksemplet kan belyses ud fra Norman Faircloughs tredimensionelle model for kritisk diskursanalyse (se s. 5-6). Tess Holliday udtrykker sig bl.a. via sin Facebook-side. Siden er en *tekst*, hvor der løbende skrives, reflekteres og opdateres. Teksten læses, der reflekteres over den, den reproduceres og diskuteres af hjemmesidens følgere, som inspireres og engageres. I forbindelsen mellem afsender og modtager opstår der en *diskursiv praksis*. Eftersom hjemmesiden opfordrer til at handle aktivistisk ved fx at gøre opmærksom på ulige forhold for overvægtige, opstår der parallelt med den diskursive praksis en *social praksis* i samspillet mellem positive kropsaktivister og omverdenen. En dansk overvægtig kvinde, som følger Tess Holliday, handler aktivt ved selv at danne en gruppe på Facebook, og hendes handling inddrager igen andre personer.

---

³ "Har I aldrig set en tyk pige i undertøj før?" (*Information*, 31. juli 2015)

Som det fremgår, er sproget ikke neutralt. Derfor kan danske aviser ikke undgå at medvirke i reproduktionen af de herskende diskurser eller dele af dem, selv om de på overfladen måske forholder sig kritisk til dem (se analysen bilag 2 side 14-17).

Diskurserne toner frem gennem ordvalg, plusord, minusord, metaforer, sammenligninger, nysprog etc. De viser sig også gennem argumentationsmåder. Og de viser sig i subjekt-objektpositioner, der kommer til udtryk igennem antagonistiske diskurser.

BILAG 2

EKSEMPLARISK DISKURSANALYSE

Information bragte i juli 2015 en serie artikler om emnet 'fedmehad' og fordomme⁴. Serien blev præsenteret i weekendsektionen på forsiden med følgende rubrik: "Doven Sjusket Dum Udisciplineret Viljeløvs Usund. Hvad tænker du?" Allerede denne rubrik viser i sit ordvalg at overvægt sidestilles med det modsatte af sundhed og desuden forbindes med en række minusord der stritter i alle retninger. Ud fra nodalpunktet 'fedme' udfoldes med andre ord en ækvivalenskæde af negative ord der udgør en del af fedmediskursen. *Information* sætter dette til debat gennem artikler der både er interviewartikler og diskuterende baggrundsartikler. Den direkte anledning til serien er den første overvægtige amerikanske model Tess Holiday på 130 kilo der aktivt kæmper imod samfundets kvindekropsideal, bl.a. gennem Instagram med ca. 800.000 følgere og sin Facebook-side med tæt på 1 million likes. En baggrundsartikel tager afsæt i USA og Tess Holiday. Serien som helhed er et godt afsæt for en undersøgelse af fedmediskursen og dens antagonistiske diskurser. Man kan særligt se to antagonismepar i spil: ude (USA) og inde (DK), oppe (det accepterede skønhedsideal inden for modebranchen) og nede ('fede' mennesker der udskammes).

Den diskursive praksis som serien indgår i, skal for det første undersøges ved at se på afsenderen og produktionen af artiklerne. *Information* er en avis der sætter samfund og kultur i kritisk belysning. Man kan forvente at serien vil fremstille flere sider af fedmedebatten. Artiklerne viser at man vil have flere vinkler på emnet gennem interview og sammenligning mellem USA og DK. Allerede i manchetten til seriens første forsidevisning indgår ordene 'fordommene', 'diskrimination' og 'fordømmelsen' (af overvægtige). Vi formoder at den hegemoniske negative fedmediskurs her bevidst præsenteres for at sætte den til debat. Den viser magtens diskurs der sætter nogle (normalvægtige/tynde) over andre ('fede'). Dette understreges også i den diskuterende baggrundsartikel der har følgende rubrik: "Synes du også at det er de tykkes egen skyld?" Adverbialet 'også' præsupponerer at mange synes dette – altså et flertal - hvilket viser at diskursen er hegemonisk.

---

⁴ Artiklerne er nævnt i litteraturlisten.

For det andet vil læserens reaktion og modtagelse (diskussioner med andre, delte artikler på de sociale medier etc.) spille en rolle for den diskursive praksis. Her kan man forvente en videbegærlig og reflekteret læsergruppe. *Information* trækker på dette ved at stille spørgsmål til læseren ("Synes du også...?", "Hvad tænker du?"). Men *Informations* læsere er også en selvbevidst læsergruppe der let kan være stærkt inspireret af sundhedsdiskursen.

Den negative fedmediskurs er således tydeligt markeret i rubrikker og manchetter. En nærmere sproglig analyse vil afdække i hvor høj grad den er negativ og i hvor høj grad en antagonistisk diskurs kan komme til udtryk.

For afgrænsningens skyld vil vi her kun undersøge tekstniveauet ved et nedslag i én interviewartikel med rubrikken "Vi er nødt til at anerkende, at alle kroppe er gode"⁵. Som rubrikken viser, er der en antagonistisk diskurs i spil med vægt på anerkendelse af alle kroppe. Som læser vil man måske derfor forvente at artikel og interview hovedsageligt vil anviser veje til dette. Artiklen indledes også med et eksempel på hvordan den interviewede som 'kropsaktivist' kæmper for lige rettigheder i hverdagen, også på demonstrative måder. Bl.a. ved at gøre opmærksom på at der ikke findes tøj der er stort nok i forretninger – et tegn på at der ikke er lige forbrugsmuligheder. Der er andre eksempler på kropsaktivisme i artiklen. Den interviewede præsenteres som bevidst reflekteret og ønsker ikke en kamp mellem tykke og tynde m.m. Men det er påfaldende hvor mange ord og udtryk fra den negative fedmediskurs artiklen også præsenterer. Først i faktaboksen (journalisten og avisen som afsender) med overskriften "Fedmeudskamning" og i brødteksten: "En fed amerikansk supermodel", "stigmatiseringen af den overvægtige krop", "synet af den fede krop", "mobning af fede mennesker", "fedmeudskamning", "den tykke krop", "*Information* sætter i denne serie fokus på *fat shaming* og positiv kropsaktivisme." Faktaboksen gentages med samme ordlyd ved alle artikler. Dermed gentages og understreges den negative diskurs.

Noget tilsvarende sker i de udtalelser den interviewede citeres for: "tykke mennesker", "Når den tykke krop er så marginaliseret", "...idéen om at fedme er selvforskyldt.", "...dagligdag for mange overvægtige, at de bliver udsat for fysisk eller psykisk vold.", "...kunne fortælle om sine oplevelser uden at blive kaldt grimme ting."...dæknavn...træt af alle de overfusninger og grimme mails, som hendes aktivisme på nettet medførte.", "Fede idiot og tykke idiot bliver brugt uden omtanke.", "... ikke bruge 'fede' og 'tykke' som skældsord.", "Går du i fitness, bliver du grinet af, og hvis du ikke gør, bliver du opfattet som dum og doven,...", "... de strømninger, der får os til at hade vores kroppe, er så stærke, at ingen måske nogensinde bliver 100 % glade for deres krop."

Til sammenligning præsenterer den diskuterende baggrundsartikel "Synes du også, at det er de tykkes egen skyld" flere forskellige ord for det at være overvægtig og ord og udtryk fra en antagonistisk og mere positiv diskurs: For det første præsenteres det amerikanske fænomen "kropspositivistisk aktivisme" af en dansk forsker der herefter giver eksempler på baggrunden herfor: "fede kroppe", "tykke britiske mand...hånet på de sociale medier, fordi han dansede til

---

⁵ *Information*, 25. juli 2015

en koncert", "gå imod fedmeudskamningen", "fedmehad", "i populærkulturen ... den tykke figur... noget farligt, der kræver kontrol og overvågning". For det andet kommer en anden forsker med en del modbilleder til fedme som noget udelukkende negativt: "barokke malerier... buttede figurer", "overvægtig", "ikke usundt at have fedt på kroppen...hvis du i øvrigt er i form og bruger kroppen", " faktisk kan det være decideret usundt at være tynd".

Vender vi tilbage til artiklen "Vi er nødt til at anerkende, at alle kroppe er gode", bliver et spørgsmål aktuelt. Hvorfor er der så mange ord og udtryk som vægter den negative fedmediskurs? Er det ikke i modstrid med artiklens anliggende? Et svar kan være at fedmediskursen som hegemonisk diskurs netop er så magtfuld, at den er svær at komme udenom, selv om man gerne vil.

Der er mange måder at udtrykke det at være 'tyk' på fra det mere positive/neutrale (buttet, overvægtig) til det mere negative (tyk, fed). Hvis man konnoterer på ordene, vil man opdage at der er en del negative medbetydninger til ordet 'tyk' og usædvanlig mange negative medbetydninger til ordet 'fed'. Citaterne ovenfor har allerede vist sammensætninger som 'fede idiot', 'tykke idiot'. Tager man det i betragtning, er det påfaldende mange gange ordet fed er nævnt i faktaboksen, nemlig seks gange og fat-shaming derudover to gange. Tyk er nævnt en gang og overvægtig en gang. Det er muligt at fed kan være valgt i analogi med det engelske 'fat', da de er beslægtede ord. Men i en dansk kontekst er 'fed' det mest negativt konnoterede udtryk.

Man kan altså konstatere at den negative fedmediskurs har stor indflydelse i en artikel med det modsatte ærinde og titlen "Vi er nødt til at anerkende, at alle kroppe er gode". Og man kan konstatere at avisen som afsender vælger at bruge det negativt ladede ord 'fed' i langt højere grad end de mere neutrale ord 'tyk' og 'overvægtig' i faktaboksen til artiklen. Og tilmed genoptrykkes faktaboksen fire gange i serien! Man kan spørge hvorfor *Information* gør dette. Et svar kan være at *Information* bevidst spiller på den negative fedmediskurs og benytter sig af overdrivelse som virkemiddel. Et andet svar kan være at *Information* også er underlagt den hegemoniske fedmediskurs. Begge dele kan være tegn på at den hegemoniske negative fedmediskurs er meget magtfuld som samfundets skraldespand for alt det der falder uden for skønhedsindustrien: den kan tiltrække læsere og den kan forføre.

Som nævnt i begyndelsen af analysen spiller seriens startartikel på en række negative konnotationer til fedme i rubrikken: "Doven Sjusket Dum Udisciplineret Viljeløs Usund". Ordene i rubrikken viser hvordan diskursen får konkrete udtryk i den sociale praksis og indvirker på praksis. Kan man kalde overvægtige skældsord, kan man også udelukke og angribe dem fysisk. En 'fed' er også 'dum', 'doven', 'uduelig', 'ulækker' m.m. og måske en 'belastning for samfundet'. Det betyder at andre borgere oplever at de er i deres 'ret' til at behandle 'fede' nedladende. Dermed virker den diskursive praksis og den sociale praksis ind på hinanden. Antagonismen mellem den dominerende sundhedsdiskurs og den negative fedmediskurs bliver også forstærket af forbrugskulturen og markeds kræfter på den ene side og statens interesse i at mindske sundhedsudgifter på den anden side.

Artiklerne formår ikke at fremsætte en moddiskurs. Andre ord end 'fed' kunne være stor, buttet, trivelig, rund o.l. En brug af disse ord ville kunne skabe en moddiskurs til fedmediskursen. Det er sigende at selv en kritisk avis som *Information* ikke kan undslå sig for at være en del af den hegemoniske diskurs den sætter til debat.

BILAG 3

Hvis man vælger forskellige avisgenrer (leder, interview, nyhedsartikel, baggrundsartikel m.v.) til eksamensspørgsmål i diskursanalyse, kan man i spørgsmålene vægte elementer fra retorik, stilistik og/eller argumentationsanalyse sammen med diskursanalyse.

Det er med andre ord også vigtigt at være opmærksom på genre (argumenterende eller informerende) og graden af billedsprog m.v. når man udformer eksamensopgaver i diskursanalyse.

Eksamensopgaver

Man vil kunne lave eksamensopgaver i diskursanalyse både inden for det sproglige og det mediemæssige område. Vi giver her til inspiration et par bud på eksamensopgaver.

1.

Stofområde: Sprog

Materiale: En argumenterende avisartikel (evt. et par) om sundhed eller flygtningesituationen.

Opgave: Giv en kort beskrivelse af hvad diskurs er. Med baggrund i beskrivelsen ønskes en diskursanalyse af artiklen. Som en central del af analysen skal nodalpunkt og ækvivalenskæde findes. På baggrund af diskursanalysen skal du give en tolkning med henblik på at vurdere effekten af diskursen. Du kan herunder komme ind på elementer fra argumentationsanalyse.

2.

Stofområde: Medier

Materiale: En avisartikel (evt. et par) om sundhed eller flygtningesituationen.

Opgave: Giv en kort beskrivelse af hvad diskurs er og hvilken rolle diskurser spiller i aviser og i mediebilledet i det hele taget. Med baggrund i beskrivelsen ønskes en diskursanalyse af artiklen. Som en central del af analysen skal nodalpunkt og ækvivalenskæde findes. På baggrund af diskursanalysen skal du give en vurdering af hvilken rolle diskursen spiller i mediebilledet.

3.

Stofområde: Sprog

Materiale: En avisartikel (evt. et par) om sundhed eller flygtningesituationen.

Opgave: Lav en sproglig analyse af artiklen hvor du især analyserer hvilken diskurs artiklen

rummer og hvilke stilistiske virkemidler den benytter sig af. Giv endvidere en tolkning af hvilken effekt artiklens sprogbrug har.

Opgaveformuleringerne kan genbruges med andre tekster.

LITTERATURLISTE

Fagbøger

Aanes, Anne Sofie: "Karikatsagen – en diskursanalyse af fællesskab-konstruktioner i avisdebatten" in Larsen, R.E; Seidenfaden, T. (red.): *Karikaturkrisen. En undersøgelse i baggrund og ansvar* (Gyldendal 2006)

Darger, Birgitte, Hansen; Kasper Lezeuk, Kock, Christian: *Sproget arbejder* (Dansk lærerforeningens Forlag & Systime, 2015)

Jørgensen, Marianne Winther; Philips, Louise: *Diskursanalyse som teori og metode* (Samfundslitteratur. Roskilde Universitetsforlag, 1999)

Græsborg, Anne Bornerup; Jørgensen, Mette Møller: *Diskursanalyse i dansk. Sprog, magt og identitet* (Dansk lærerforeningens Forlag & Systime, 2014)

Nilsson, Roddy: *Michel Foucault* (Hans Reitzels Forlag 2009)

Schanz, Hans Jørgen: *Frihed* ("Tænkepauser 1" Aarhus Universitetsforlag 2012)

Artikler

"Synes du også at det er de tykkes egen skyld?" (*Information*, 18. juli 2015)

"Hvis man er tyk og holder af sin krop er man straks aktivist" (*Information*, 22. juli 2015)

"Vi er alle nødt til at anerkende, at alle kroppe er gode" (*Information*, 25. juli 2015)

"Har I aldrig set en tyk pige i undertøj før?" (*Information*, 31. juli 2015)